

2. Даниленко В. П. Актуальные направления лингвистического исследования русской терминологии / В. П. Даниленко // Современные проблемы русской терминологии: сб. ст. / отв. ред. В. П. Даниленко; АН СССР, Ин-т. русского языка. – М.: Наука, 1986. – С. 5 – 24.
3. Каныгин М. Ю. Основы когнитивного обществознания / М. Ю. Каныгин. – К. : Украинская Академия информатики, 1993. – 236 с.
4. Карнаухов О. В. Функционирование англо-американизмов в немецком экономическом дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О. В. Карнаухов. – Тамбов, 2000. – 165 с.
5. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
6. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія / Е. Ф. Скороходько ; Укр. ін-т лінгвістики і менеджменту. – К. : Логос, 2006. – 99 с.
7. Чередниченко О. І. Про мову і переклад : мова в соціокультурному просторі, переклад як між культурна комунікація / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2006. – 248 с.
8. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
9. АBBYY Lingvo 10 : многоязычный электронный словарь [Электронный ресурс]. – Москва : АBBYY Software Ltd, 2004.
10. Anglizismen-Wörterbuch : der Einfluß des Englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945 / bear. v. Broder Carstensen ; fortgef. v. Ulrich Busse.– Brl. : de Gruyter, 2001. – S. 1 – 1794.
Bd 1. : A – E. – 2001. – S. 1 – 450. – AW 1
Bd 2. F – O. – 2001. – S. 451 – 1020. – AW 2
Bd 3. P - Z. – 2001. – S. 1021–1794. – AW 3
11. Duden – Deutsches Universalwörterbuch [Electronic resource] / ausg. PC-Bibliothek Express ; Joanneum Research Forschungsgesellschaft mbH, Graz. – 5., überarb. Aufl. – Mannheim : Bibliograph. Inst. & F.A. Brockhaus, 2003. – 1. elektron. optisch. Disc (CD-ROM) : farb. 12 sm. – Systemvoraussetz. : Pentium III, Athlon ; 32 Mb RAM ; CD ROM Windows 2000/2003/XP. – Title from the container. – DDUW [CD-ROM]
12. Duden : das große Fremdwörterbuch. Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred ; bearb. v. Ursula Kraif u. a.]. – 4., akt. Aufl. – Mannheim ; Leipzig [u. a.] : Duden, 2007. – 1548 S. – DGFV
13. Duden : Informatik A – Z : Fachlexikon für Studium, Ausbildung und Beruf / bearb. v. Prof. Dr. Volker Klaus u. Prof. Dr. Andreas Schwill. – 4. Aufl. – Mannheim ; Leipzig [u. a.] : Duden, 2006. – 767 S. – DI
14. Duden Korrektor PLUS : die Rechtschreibung für MS Word®; Rechtschreibprüfung; Grammatikprüfung ; Nachschlagen in : Duden – Das Fremdwörterbuch, Duden – Die sinn- und sachverwandten Wörter, Duden – Richtiges und gutes Deutsch; netzwerkfähig [Electronic resource] / Inst. d. Gesellschaft z. Förderung der angewandten Informationsforsch. e.V., Saarbrücken. – Mannheim : Bibliograph. Inst. & F.A. Brockhaus, 2007. – 1. elektron. optisch. Disc (CD-ROM) : farb. 12 sm. – Systemvoraussetz. : Pentium III, Athlon ; 32 Mb RAM ; CD ROM Windows 2000/2003/XP. – Title from the container. – DFW [CD-ROM], DSW [CD-ROM]
15. Longman : Dictionary of American English. / [ed. b. Michael Murphy]. – 3. Edition. – [Printed in China] : Longman, 2004. – 1064 p. – Longman 1.
16. Microsoft Computer Dictionary / ed. Alex Blanton a. Sandra Haynes. – 5 th ed. – Washington : Microsoft Press, 2002. – 637 S. – MCD
17. Polenz P. von. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Bd. 3. 19. u. 20. Jahrhundert / P. v. Polenz. – Brl. : de Gruyter, 1999. – 503 S.
18. Römer C. Lexikologie des Deutschen : Einführung / C. Römer, B. Matzke. – 2. aktual. u. bearb. Aufl. – Tübingen : Narr, 2005. – 236 S.
19. Schmitt P. Anglizismen in den Fachsprachen : eine pragmatische Studie am Beispiel der Kerntechnik. – Heidelberg : Winter, 1985. – 244 S.
20. Die VDS-Anglizismenliste 2004 : Gebrauchsanweisung [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.vds-ev.de/denglisch/anglizismen/anglizismenliste.ph>. – Title from the screen. – VDS
21. Wortschatz Portal, Universität Leipzig [Electronic resource]. – Access mode : <http://wortschatz.uni-leipzig.de>. – Title from the screen. – WP
22. Ectaco: Online-Wörterbuch Englisch-Italienisch u. Italienisch- Englisch [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ectaco.de>. – Title from the screen. – ECTACO
23. Leo : Online-Wörterbuch Deutsch-Englisch, Deutsch-Spanisch u. Deutsch-Französisch [Electronic resource]. – Access mode : <http://dict.leo.org>. – Title from the screen. – LEO

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Алла Міщенко – викладач кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: греко-латинські запозичення й підмова комп'ютерної галузі сучасної німецької мови (лексикологія).

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА КОНЦЕПЦІЯ В. КОПТІЛОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПАРАМЕТР

Ірина ОДРЕХІВСЬКА (Львів, Україна)

У статті розглянуто погляди визначного теоретика перекладу, лінгвіста й перекладача В. Коптілова, узагальнено доробок майстра та окреслено його перекладацьку концепцію, детальніше проаналізовано її соціокультурний параметр.

The article deals with the views expressed by the prominent translation theorist, linguist and translator V. Koptilov as well as determines the legacy of his. An attempt is made to draw the conceptual approach of V. Koptilov to translation, putting the major emphasis on its sociocultural aspect.

У низці цікавих – з погляду теоретичного і практичного – праць наукові дослідження проф. Віктора Коптілова займають помітне місце. Намагаючись зафіксувати поліфонію

поглядів і підходів до проблем перекладу, Віктор Коптілов пропонує „концептуальну та універсальну” теорію перекладу. Невипадково стверджує Р. Зорівчак: „Праці В. Коптілова стали класикою, необхідними настільними книжками кожного, причетного до перекладу” [3: 169]. Справді, саме у працях В. Коптілова бачимо одну з перших спроб інтегрального метакритичного дослідження теоретичних засад науки перекладу в Україні. Це дослідження – одна з перших спроб визначити особливості перекладацького світогляду та стилю перекладів лауреата премій ім. М. Рильського (2000) та М. Лукаша (2001) В. Коптілова.

У цьому дослідженні за робоче прийнято таке визначення *концепції*: це – система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище, спосіб розуміння й тлумачення якихось явищ [12 (4: 275)]. Присвятивши усю свою діяльність художньому перекладу, сьогодні, безперечно, можна говорити про перекладацьку концепцію відомого українського теоретика та практика перекладу В. Коптілова.

За В. Коптіловим, художній переклад – це відображення думок і почуттів автора прозового або віршового першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови, і насамперед це – явище естетичне [6: 3]. В актуальній, як на той час, статті „Перекладознавство як окрема галузь філології” автор пропонує синтетичне вивчення перекладу у рамках окремої науки, визначаючи художній переклад як *процес, в якому перекладений твір, як твір літературний, зберігає ідейно-образну структуру оригіналу (іншомовного літературного твору) і виступає як його семантико-стилістична паралель* [5: 54]. У цій дефініції чітко виокремлюються два акценти: (1) ідейно-образна структура та (2) семантико-стилістична паралель, навколо яких і розвивається перекладацька концепція вченого. Це дослідження ведеться у зіставленні з оригіналом від структурно значимих деталей художньої форми, зафіксованих мовою твору, до широких узагальнень ідейно-художнього плану. Так би мовити, розуміння тексту перекладачем – це виявлення діалектичного зв’язку змісту і форми художнього твору, аналіз його ідейно-художньої своєрідності. У концепції В. Коптілова заслуговує уваги поняття *схема семантико-стилістичної структури тексту*, що представляє текст у вигляді певної абстрактної моделі, яка закріплює його істотні особливості й ігнорує неістотні риси [4: 116]. Водночас вчений вводить поняття *оперативного простору*, тобто „перш ніж узятись до перекладу певного твору, перекладач має відчутти його поетичну атмосферу, усвідомити, що в ньому є, що могло б бути, чого нема і бути не може” [6: 185]. Тепер О. Чередниченко розвинув поняття оперативного простору, визначивши його як авторський та перекладацький контексти. Під авторським контекстом розуміється цілісна змістово-стилістична система, яка активно впливає на кожний її складник, визначаючи його реальну і потенційну текстову функцію, коли перекладацький контекст тісно пов’язаний з традицією перекладання в межах певної культури, множинністю перекладів одного твору, також переклади на споріднені мови [13: 180].

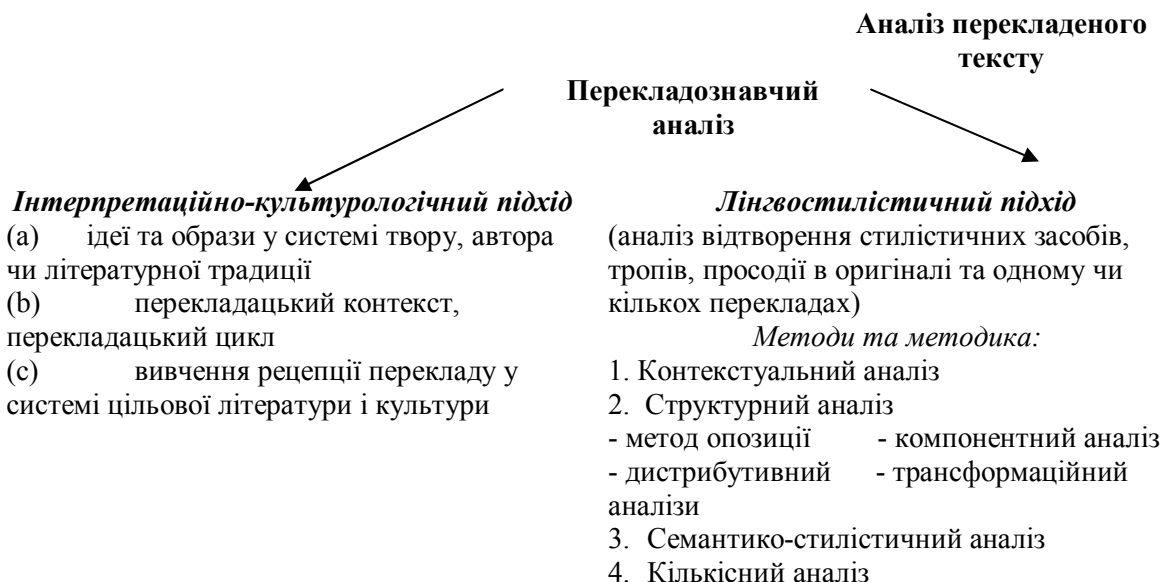
Цілком доречно В. Коптілов вводить термін „транслятема” як одиницю перекладу, що виступає як певний „атом змісту”, який не можна поділити без руйнування цього змісту [8: 13]. Транслятема охоплює певний образ чи має певну форму, для якої потрібен певний оперативний простір перекладача, а останній прагне віднайти у своїй мові відповідні засоби, які допомогли б йому з найбільшою повнотою, правдивістю, природністю й переконливістю виразити художній задум автора оригіналу.

Увесь цей комплексний підхід до аналізу художнього перекладу В. Коптілов підсумував у методиці *перекладознавчого аналізу*, що є центральною у концепції вченого. Згідно з поглядами В. Коптілова, *перекладознавчий аналіз* стає ядром повноправної галузі філологічної науки – перекладознавства. В українському перекладознавстві І. Франко дав перший цілісний критичний аналіз перекладу, який будується на двох рівнях – просодійному та значеннєвому. У своїй праці О. Фінкель теж говорить про загальний стилістичний аналіз, який проступає через розгляд перекладацьких труднощів та їх прикладів – на фонологічному, семантичному, синтаксичному та композиційному рівнях [15: 121]. На наш погляд, В. Коптілов найповніше описав механізм перекладознавчого аналізу, виокремлюючи фонетичний, морфологічний, лексичний та

синтаксичний рівні аналізу. На нинішньому етапі внаслідок подальшого динамічного розвитку мовознавства та його аналітичного апарату відзначають рівень тексту/твору.

Оскільки можна говорити про цілу традицію розробки лінгвостилістичного аналізу у контексті українського перекладознавства, варто зосередити увагу на інтерпретаційно-культурологічному аспекті перекладознавчого аналізу, який виявляє соціокультурні та національні параметри перекладу.

Таблиця 1. Механізм перекладознавчого аналізу

У надзвичайно цікавому виданні „Порівняльне літературознавство” його автори цілком слушно відзначають, що „мистецький (художній) переклад — це відтворення літературного тексту засобами іншої мови з якомога повнішим збереженням його мистецьких якостей” [1: 82]. Мистецькі якості першотвору нерозривно поєднані з культурою, історією та „географією” оригіналу, і навіть більше вони – втілення цих соціокультурних традицій. В. Коптілов у своїй праці „Теорія і практика перекладу” цитує спостереження Р. Робертс з статті „Перекладач та інтерпретація”: „Для того, щоб зрозуміти повідомлення, перекладач повинен проникнути за значення знаків і додати до нього належну екстралінгвістичну інформацію” [8: 35]. Позамовна інформація – це „оперативний простір” за В. Коптіловим, „авторський та перекладацький контексти” за О. Чередниченком, який неодмінно охоплює властиву першотвору атмосферу, що справляє певне естетичне враження. Майстерно зауважив Г. Гадамер, що життя – це заглиблення у мову; кожен, хто прагне освоювати чужий край і чужу культуру, повинен шукати можливостей заглибитись в іншу мову [2: 189]. Таким чином, інтерпретаційно-культурологічний підхід неминуче потрібний для повноцінного та адекватного перекладу. На основі цього підходу можна проаналізувати соціокультурний параметр перекладацької концепції В. Коптілова.

1. Український вчений доводить можливість перекладу, тобто *перекладність* з будь-якої мови на будь-яку іншу, погоджуючись, що „абсолютного” перекладу без втрат не буває, отже, завданням є зведення цих втрат до мінімуму. В. Коптілов погоджується з М. Рильським: „Різні мови – різне вираження думок, але мислення єдине, закони мислення однакові” [11: 99].

2. В. Коптілов ґрунтовно описав проблему *взаємодії індивідуальностей автора оригіналу й перекладача* – представників двох різних культур. У праці „Першотвір і переклад” Віктор Коптілов зауважив: „Кожен переклад – це поле боротьби між об’єктивним відображенням першотвору і суб’єктивним тлумаченням його перекладачем”. [6: 89] Оскільки перекладач – це найперш читач-представник певної культури, чітко окресленого соціуму, тому й результат його інтерпретаторських зусиль, перекладений твір, створюється

під впливом складної єдності суб'єктивних та об'єктивних факторів. За М. Бахтіним, розуміння народжується у відповіді, отже, залежить від інтерпретаційної позиції того, хто дає відповідь. Звідси В. Коптілов пропонує єдино правильний шлях: талановитий перекладач свідомо підпорядковує свою індивідуальність особі автора оригіналу, як актор підпорядковує свою поведінку на сцені задумові автора п'єси [8: 11].

Ще у 1960-х р. О. Кундзіч підмітив: „У процесі перекладу має відбутися синтез національних особливостей двох народів, представлених автором і перекладачем, і виникнення нових, спільних національних форм та ознак внаслідок цього синтезу. Саме шляхом такого синтезу переклад завжди розсуває національні межі літератури”. [9: 204] Справді, згідно з цим діалектичним твердженням, перекладений твір – це не „суміш”, а новий „сплав”, у якому не втрачається національна сутність твору.

3. Професор підкреслював, що потрібно подолати *суб'єктивістську концепцію перекладу*, яка спричинена глибокими відмінностями у культурній та естетичній інтерпретаціях першотвору. Безперечно, кожен новий перекладач вносить щось своє у процес освоєння іншомовного твору рідною мовою, адже цей відбиток перекладача – це логічний наслідок відбиття епохи та суспільства, в результаті „кожен новий переклад розкриває нову грань оригіналу...” [6: 115] чи нове його трактування. Інша вагома риса у процесі перекладу – це розрізнення між „суб'єктивним” та „суб'єктивістським” у перекладі. „Часом суб'єктивне в перекладі породжується прагненням перекладача переробити оригінал, який йому чомусь не подобається. Тоді він свідомо йде на те, щоб викинути з першотвору „зайві”, на його думку, ідеї чи образи. В такому разі природна, притаманна кожному перекладові суб'єктивність переростає в суб'єктивізм, у більше чи менше викривлення оригіналу” [6: 114]. Подолати цю небезпеку може лише послідовне розмежування суб'єктивного та суб'єктивістського на основі зіставлення перекладу з оригіналом у діалектичній єдності форми і змісту обох творів.

4. Твердження В. Коптілова про „суб'єктивістське насильство над оригіналом” чи т. зв. „стилізацію у перекладі”, що веде до радикальної переорієнтації стилю „перекладу”, який втрачає майже всі спільні риси із стилем оригіналу, звучить надзвичайно актуально щодо сучасних тенденцій у перекладі. За В. Коптіловим, *стилізація тексту перекладу* – це запровадження в нього таких стилем, які не є відповідниками тих чи інших елементів оригіналу. Стилізація у перекладі може мати різне спрямування – від перенесення до нього типових індивідуальних особливостей стилю автора оригіналу, взятих з широкого контексту його творчості, аж до радикальної переорієнтації стилю перекладу, який втрачає майже всі точки дотику до стилю першотвору й перетворюється на переспів [7: 178]. Літературознавча енциклопедія 2007 року подає наступне визначення: „Стилізація – це інтертекстуальний прийом, свідоме ретроспективне імітування, а не копіювання, творчої манери певного письменника, формальних ознак його стилю, певного фольклорного чи літературного жанру, якому з огляду на це властива семантична амбівалентність” [10: 431]. В. Коптілов виокремив *п'ять видів стилізації*: індивідуалізуюча, локальна, часова, жанрова та індивідуальна [7: 178–192]. Індивідуалізуюча, локальна та часова стилізації є втіленням інтерпретаційно-культурологічного аналізу тексту першотвору, виділенням яскравих відмінних маркерів оригінального тексту. В. Коптілов підсумував, що часто саме у формі стилізації виявляється творча винахідливість перекладача, який надолужує неминучі втрати кожного перекладу, тактовно й тонко вирізьблюючи риси епохи, народу й індивідуальності автора того художнього твору, над перевтіленням якого в іншу мову він самовіддано й наполегливо працює [7: 193].

Цікаво простежити застосування методу стилізації у контексті діяльності В. Коптілова як практика перекладу, зокрема у його українському перекладі драми В. Шекспіра «Зимова Казка» [14]. Для прикладу, в оригіналі читаємо:

“when my old wife lived, upon
This day she was both *pantler, butler, cook,*
Both dame and servant; *welcomed all, served all;*
Would sing her song and dance her turn; now here,
At upper end o' the table, now i' the middle;

On his shoulder, and his; her face o' fire
 With labour and the thing *she took to quench it*,
She would to each one sip" [16] (виділення наші. – І.О.)

В. Коптілов застосував локальну стилізацію у перекладі, яка яскраво підкреслює пасторальний відтінок цієї частини драми, і яка дуже влучно переносить українського читача в український національно-культурний контекст:

“Як була
 Моя стара жива, то в день такий
 Встигала скрізь: *нарізати тут хліба*,
Горілки принести, чогось зварити,
 Подати, зрештою, піти в танець
 І заспівати пісню, тут і там,
 То біля одного, а то вже й з другим,
 З обличчям розпашіли від роботи.
 А щоб вогонь той трохи пригасити,
 Пила із кожним за його здоров'я” [14: 323].

Очевидно, завдяки множинності перекладів можливі й інші варіанти перекладу, які відтворюватимуть британський національний колорит засобами української мови.

Позатекстові елементи перекладу сприяють творчому сприйняттю ідеї, і, як зауважив М. Бахтін, „мовна свідомість стилізатора працює лише на матеріалі стилізованої мови”. Натомість, В. Коптілов стверджує, що потрібно вмело поєднати творчу сміливість з граничною відповідністю оригіналові [6: 133].

Отже, центральним елементом у перекладознавчій концепції В. Коптілова є перекладознавчий аналіз, який включає лінгвостилістичний та інтерпретаційно-культурологічний аспекти. Погляди вченого стосовно соціокультурних проблем перекладу можна розглядати у його аналізі питань перекладності, індивідуальностей автора першотвору та перекладача, суб'єктивістського підходу у перекладі, і як наслідок, стилізації тексту перекладу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
2. Гадамер, Ганс Георг. Батьківщина і мова // Гадамер, Ганс Георг. Герменевтика і поетика: Вибрані твори. / Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001.
3. Зорівчак Р. П. *Класик українського перекладознавства (до 75-річчя професора Віктора Вікторовича Коптілова)* / Роксолана Петрівна Зорівчак // STUDIA GERMANICA ET ROMANICA: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2006. – том 3. - № 1 (7). – С. 167 – 171.
4. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / Віктор Вікторович Коптілов. – К., Дніпро, 1971. – 132 с.
5. Коптілов В. Перекладознавство як окрема галузь філології / Віктор Коптілов // Мовознавство. – 1971. - № 2. – С. 50 – 57.
6. Коптілов В.В. Першотвір і переклад [Роздуми і спостереження]. / Віктор Вікторович Коптілов. – К., Дніпро, 1972. – 214 с.
7. Коптілов В. Стилізація у перекладі / Віктор Коптілов // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. – К., 1972. – С. 176 – 193.
8. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. / Віктор Коптілов – К.: Юніверс, 2003. – 280 с.
9. Кундзич О. Переводческий блокнот. / Олексій Кундзич. – У кн.: Мастерство перевода. М., „Советский писатель”, 1968.
10. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 624 с.
11. Рильський М. Мистецтво перекладу. / Максим Рильський. – К., 1975.
12. Словник української мови: У 11 т. / Редкол.: І. К. Білодід (гол.) та ін. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.
13. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
14. Шекспір В. Зимові казки (пер. В. Коптілова) // Твори в шести томах. Том 6. – Дніпро, 1986. – С. 269 – 364.
15. Шмігер Т.В. До питання перекладознавчого аналізу: історія та методологія / Тарас Володимирович Шмігер // Збірник робіт IV Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та мол. вчених „Людина, культура, техніка в новому тисячолітті” [24-26 квітня 2003 року, Харків]. – Харків: Видавничий центр „ХАІ”, 2003. – С. 199-201.
16. http://shakespeare.mit.edu/winters_tale/index.html

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Одрехівська – аспірант кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Г. Кочура Львівського національного університету імені І. Франка.

Наукові інтереси: українська школа теорії перекладу, перекладацький світогляд В. Коптілова, міжкультурні аспекти перекладу.